

Juryrapport

Steenbergen Stipendium 2019

Voor de 22ste editie van het Steenbergen Stipendium, de prijs voor pas afgestudeerd fotografisch talent, mocht de jury in juni van vorig jaar wederom op bezoek bij de autonome fotografieafdelingen van vijf geaccrediteerde Nederlandse kunstacademies, te weten AKV | St. Joost in Breda, Willem de Kooning Academie in Rotterdam, HKU in Utrecht, KABK in Den Haag en Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam. Daar wachtte het werk van in totaal een kleine zeventig fotografiestudenten. Vijf van hen werden door de jury genomineerd: twee van de Rietveld Academie, twee van de KABK en één van de HKU. Zij werden uitgenodigd door de Steenbergen Stichting en het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam om een gezamenlijke tentoonstelling samen te stellen met hun eindexamenwerk. De jury koos na het zien van de expositie en het opnieuw evalueren van de vijf verschillende projecten één winnaar. En omdat er deze editie sprake was van een tweede uitstekende kandidaat, heeft de jury besloten ook een eervolle vermelding toe te kennen.

Jury

De jury van het Steenbergen Stipendium 2019 bestaat uit fotograaf Henk Wildschut, fotoboekenmaker en grafisch ontwerper Teun van der Heijden en fotografierecriticus Merel Bem (voorzitter). Voor Henk was dit zijn laatste jaar als jurylid. Voor de komende editie gaat het Steenbergen Stipendium op zoek naar een nieuwe, aankomend voorzitter, die in 2021 het stokje overneemt van Merel.

Bevindingen

Vorig jaar stond op deze plek de volgende zin: 'Het platte beeld aan de muur of in een boek kan net zo goed een film zijn of een installatie, een multimediapresentatie, een tekening, een tijdelijke flirt met een ander vakgebied zoals beeldende kunst of grafisch ontwerp.' En die zin kan eigenlijk gewoon blijven staan: het experimenteren met andere presentatievormen gaat onverminderd door op de Nederlandse academies.

Dit wordt nog eens versterkt (of veroorzaakt – het is maar net hoe je het bekijkt) doordat steeds meer academies zelf ook de deuren tussen de verschillende disciplines openzetten. Grenzen verdwijnen, studenten kunnen vrijelijk bewegen tussen de vakgebieden en overal iets vandaan halen. Dat levert aan de ene kant aanstekelijke speelruimte op en aan de andere kant een *mer à boire* aan

mogelijkheden met, zoals hier eveneens vorig jaar werd besproken, het gevaar dat een kruisbestuiving met installatiekunst of film absoluut meer mogelijkheden biedt, maar het de fotograaf vaak ook moeilijker maakt om gerichte en goede keuzes te maken. Daarbij gaan de academies uiteraard niet vrijuit; wanneer die besluiten de muren tussen de kunstdisciplines te slechten, moeten zij 'lensgebonden' studenten niet alleen voldoende fotografische kennis bijbrengen, maar ook zorgen dat er voldoende en doeltreffend aanbod is wat betreft de andere vakken, zodat studenten ook daarin verdieping kunnen vinden. Dat vergt ongetwijfeld een andere manier van begeleiden.

De jury keek deze jaargang opnieuw uit naar de mooiste verhalen, de meest doeltreffende vormen, het beste vakmanschap en de hoogste kwaliteit. Hoe vertaalde zich de fotografische blik naar ongeacht welk medium en welk verrassend resultaat leverde dat op? Bovendien zocht de jury dit jaar nadrukkelijk naar fotografieprojecten waar ze iets van kon opsteken, werk waar duidelijk veel onderzoek achter zat en de kijker iets nieuws vertelde over de wereld.

Genomineerden

Met genoeg koos de jury van het Steenbergen Stipendium vijf jonge makers. Een overkoepelend thema of sentiment, zoals er vorig jaar was, is dit jaar afwezig. Wat hen bindt, is de liefde voor het medium fotografie en de verschillende mogelijkheden om een verhaal te vertellen, of dat nu over beeldvorming gaat, over een maatschappelijk probleem of over de menselijke behoefte om elke seconde van het leven vast te leggen. In die verhalen, die alle vijf op geheel eigen wijze de directe binnenwereld van de student weten te ontstijgen, vinden de genomineerden elkaar.

JESPER BOOT (Nederland, 1996) – *Power*

Hogeschool voor de Kunsten, Utrecht

Hoe ziet macht eruit? Voor zijn project *Power* deed Jesper Boot onderzoek naar foto's van politieke figuren en de clichématige, nogal geestdodende manier waarop zij door de media doorgaans in beeld worden gebracht. Denk aan slecht belichte mannen en vrouwen in saaie pakken achter tafels met microfoons, met op de achtergrond internationale vlaggen of het logo van de EU, of lopend door lange gangen, van de ene vergadering naar de andere, dikke dossiers onder de arm. Iedereen heeft meteen een paar oervoorbeelden in zijn hoofd. Boot ontleedde de beeldtaal tot in de puntjes en probeerde haar vervolgens zelf te creëren. Saaï? In de verste verte niet.

Wat een lol moet Boot gehad hebben in het nabootsen van dit soort persbeelden. Met zo goedkoop mogelijke middelen toverde hij zijn ouderlijk huis om tot lullig conferentiecentrum. Hij joeg eindeloos veel A4-tjes door de kleurenprinter om de diepbloauwe muur van het World Economic Forum na te

maken, of het marmer van een sjiek kathedraal of het paarse logo van het Department of State. Hij kocht plopknoppen en bracht die aan op simpele Ikea-lampjes, zodat die ineens leken op dikke persmicrofoons. Het schuurtje in de moestuin veranderde in het Catshuis waar geheim topoverleg plaatsvindt tussen leden van de regering en waar persfotografen in de bosjes liggen om een glimp op te vangen.

Als klap op de vuurpijl vroeg Boot zijn ouders (en zijn zus) om in dit decor te figureren als de getergde, overwerkte, gehaaste politici tijdens diverse 'persmomentjes'. Hun gezichtsuitdrukkingen, houdingen, handbewegingen, kleding – alles moest kloppen. En kloppen doet het; op het eerste gezicht althans. Als kijker geloof je het bijna helemaal, totdat je beter kijkt en de foto's van huisvlijt aan elkaar blijken te hangen, de vlaggenmasten door zoutzakken worden ondersteund en dat soms de inkt bijna op was. Dit is niet echt. Of is het wél echt, maar zien wij ineens hoe nep de werkelijkheid eigenlijk is?

Boot verbeeldt de politiek als één groot theater. Daarvoor hoefde hij niet eens zo ver te kijken. Maar hij moest die gekke wereld eerst op een subtiele manier namaken, voordat wij konden zien hoe archetypisch zij is.

ENRICO GARZARO (Italië, 1988) – *Life Long Camera*

Gerrit Rietveld Academie, Amsterdam

Onder fotografen bevinden zich doorgaans veel romantici, maar er zijn er niet veel die hun poëtische drang naar het doorgronden van hun camera en het vangen van de tijd zo geloofwaardig en verreikend weten te vertalen als Enrico Garzaro. Vanuit het verlangen om elke dag van zijn leven, of nee: zijn héle leven, vast te leggen in één enkele analoge opname stortte de fotograaf zich op het vervaardigen van verschillende soorten camera's. Hij maakte ze van langbenige metalen huisjes en zelfgeblazen glazen bollen, van oude koffers en kisten, van houten doosjes waar hij de lens aan vast plakte met zwarte tape. Hij werkt met spiegels die de lucht reflecteren, met monitorschermen die het licht op een gekke manier filteren en met pinhole-camera's. Hij behing een wand met een wolk van ouderwetse blauwdrukken, groot en klein door elkaar, en afgedrukt op verschillende ondergronden (papier en textiel). Dat alles bracht hij bij elkaar in een indrukwekkende installatie.

Garzaro is uitvinder, alchemist, tovenaars, performer en fotograaf tegelijk. Daarmee plaatst hij zichzelf doelbewust in een 19de-eeuwse traditie, zonder zich evenwel te verliezen in nostalgie, en blind te zijn voor de huidige tijd. Die speelt wel degelijk een rol in dat wat hij vastlegt en in de rekenschap die hij zich geeft van de hedendaagse beeldcultuur. Dat laatste blijkt onder meer uit een

verrassend professioneel fotoboek, dat de foto's samenstelde uit zelfgemaakt en gevonden materiaal.

De installaties die Garzaro bouwt zijn prachtig, maar ze zijn ook inhoudelijk; ze gaan ergens over. De zelfgebouwde camera's staan er niet slechts voor het esthetisch genoeg van de kijker, ze werken ook echt. In dit geval legden ze de duur van Garzaro's eindexamenexpositie vast. Zo creëerden ze beeld waarmee de foto's na afloop weer aan de slag kan. Zijn fascinatie voor het vangen van de tijd is geen kortstondige beleving, maar een gedrevenheid die zijn werk tot in het diepste bepaalt en voortstuwt.

VIKTOR NAUMOVSKI (Noord-Macedonië, 1996) – *Standing in the Sun*

Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag

Met *Standing in the Sun* heeft Viktor Naumovski zijn publiek vanaf het allereerste moment bij de kladden. De korte film (ca. tien minuten), een surrealistisch *coming-of-age*-verhaal over een Noord-Macedonische jongen en zijn familie tegen de achtergrond van een naoorlogs, uitgebeend Skopje, is een regelrechte knal voor de kop. Het is bijna niet te geloven dat een student, iemand bovendien die zonder de aanwezigheid van kunst opgroeide, werk aflevert dat zo overtuigend is, en zo onbetwistbaar authentiek.

Naumovski schreef het script met zijn vrienden en familieleden in het achterhoofd. Zij vertolken de verschillende karakters in de film, en namen hun eigen ideeën en persoonlijkheden mee, waardoor ze nergens tot clichés verworden. Ze gedragen zich onbeschaamd en vrij; blijkbaar is Naumovski behalve een getalenteerde beeldmaker ook een geloofwaardige regisseur.

We zien zijn 91-jarige grootmoeder met een varkensneus op, vriendelijk zwaaiend met een pistool naast een rozenstruik, of halfnaakt kruipend door een met geitenhaar bedekte nauwe gang. We zien zijn moeder en haar twee zussen, uitzinnig dansend in de kamer, gevangen in een vreemde choreografie. Ze grijnzen, lachen, balanceren op het randje van gekte. Daartussendoor beweegt zich een bandeloze groep jongens door de duisternis. Ze springen op het ritme van een autoalarm, in het licht van flikkerende koplampen. Ze spelen, bezetten verlate huizen, trappen dingen kapot en dragen een vreemd, opgezet geitje met zich mee, dat in de film meerdere malen terugkeert.

Naumovski maakte een film, maar zette daarmee de foto's in zichzelf niet aan de kant. Zijn beelden getuigen van concentratie en een oog voor detail. Er is aandacht voor een bloeiende struik tegen een donkere lucht en de kwetsbare huid met moedervlekken op de rug van een van die raddraaiers. De standpunten die hij inneemt met de camera zijn filmisch én fotografisch interessant.

MAFALDA RAKOS (Nederland, 1994) **N.B. Er moet een accent op de s in haar achternaam!** – *A Story to Tell. Or: Regarding Male* Eating Disorders*

Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag

Dat ook mannen anorexia kunnen krijgen, is misschien wel bekend, maar is zelden een onderwerp. Mafalda **Rakos**, die als jonge vrouw zelf ooit aan de ziekte leed, was nieuwsgierig naar de verhalen vanuit het mannelijke perspectief, en pakte het meteen groots aan. Ze vond elf mannen die ze niet alleen mocht volgen en fotograferen; ook vroeg zij hen tekeningen te maken van hoe ze zich voelen. Dankzij haar krijgen wij daarvan een beeld, dat recht doet aan de belevingswereld van de mannen, maar ook een prachtig fotografische vertaling is van hoe zij hun ziekte beleven.

Nergens benadrukt **Rakos** haar eigen verleden. In plaats daarvan weet ze haar eigen ervaringen constructief te gebruiken in haar project; omdat ze weet hoe het is om anorexia te hebben, begrijpt ze welke vragen ze moet stellen. De gesprekken die ze voerde, spelen een grote rol in haar project. Daaruit blijkt hoe groot de rol van de mannen zelf is geweest bij het tot stand komen van de foto's. Ze gaven zelf aan waar ze geportretteerd wilden worden, welke locatie het dichtst in de buurt kwam van de 'mentale gevangenis' waarin ze zich bevinden. **Rakos** fotografeerde hen daar, zonder de regie als fotograaf te verliezen.

De publicatie die ze maakte is zeer indrukwekkend. Haar foto's (mooie portretten, close-ups van lichamen, reportagebeelden van het dagelijks leven) worden afgewisseld met rauwe tekeningen uit de innerlijke wereld van mensen voor wie het eigen lichaam de vijand is geworden.

SOPHIE WURNIG (Oostenrijk, 1993) – *Am Land ist die Welt noch in Ordnung*

Gerrit Rietveld Academie, Amsterdam

Nationalisme, rechts-extremisme, feminisme, religie, cultuurkritiek – je zou ook gewoon één onderwerp kunnen kiezen voor je eindexamenproject. Zo niet Sophie Wurnig uit Oostenrijk. In haar serie *Am Land ist die Welt noch in Ordnung* behandelt zij die ingewikkelde thema's lekker allemaal tegelijk. Dat is een risico, en je zou ook best kunnen beweren dat niet elk onderwerp even goed uit de verf komt, maar Wurnigs fotografische stijl is zo aantrekkelijk en haar lef is zo groot, dat ze ermee wekomt. En hoe.

Door haar ogen kijken we naar haar geboorteland. Dat Oostenrijk prachtige vergezichten, frisse berglandschappen en spiegelende meren kent, en gezien wordt als een land van traditie en nostalgie – vertel haar wat. Het zijn clichés, maar ze zitten uiteraard in haar wezen verankerd. Maar er is een punt waarop de idylle verandert in verstikking, waarop traditie en nostalgie overgaan in een vorm van radicale vaderlandsliefde die anderen buitensluit. Waarschijnlijk moest Wurnig weggaan en weer terugkomen om die kenteringen te kunnen zien. En nu vraagt ze zich middels haar fotografie af: waar in dit huidige Oostenrijk is mijn plek eigenlijk?

Haar installatie meandert van foto naar tekst naar document, zonder afbakening, zonder al te veel sturing. Het gaat van landschap naar FPÖ naar feminisme, en weer terug. Tussen een lijstje met beroemde Oostenrijkse mannen, een foto van een kartonnen Amadeus Mozart die reclame maakt voor zijn chocoladeballen, en een foto van een schilderij waarop een belangrijk ogende man met baard staat, plaatste Wurnig een groot zelfportret, groter dan het schilderij ernaast. *‘Und wer sind meine Urgroßmütter?’* staat eronder.

Ja, waar zijn ze eigenlijk? Behalve een foto van een paar vrouwen in klederdracht en een still uit de film *The Sound of Music*, waarop een dansende Maria te zien is tegen de achtergrond van die eeuwig idyllische bergen, zijn ze afwezig. Wurnig springt vol bravoure in dat gat: fotografeerde zichzelf ietwat uitgeblust in traditionele Oostenrijkse kledij, om even later op te duiken als een devote gelovige, die met een gebloemde doek over haar hoofd onder een Christusbeeld staat. Meent ze dit nou? Of is het ironie? Misschien wel allebei. Wurnig speelt niet alleen een slim spel met de beeldvorming van haar thuisland, ze laat ook zien hoe diepgeworteld identiteit eigenlijk is, en hoe je haar niet zomaar even van je afschudt.

Academies

De jury van het Steenbergen Stipendium heeft, in overleg met de Steenbergen Stichting, besloten dit jaar af te zien van een beschrijving van de bevindingen over de verschillende academies. Voor een gedegen reflectie is een jaarlijks bezoek aan de eindexamenpresentaties niet afdoende gebleken. Wellicht dat dit onderdeel in het vervolg een andere vorm krijgt, aangezien het wel zinvol is om te blijven discussiëren over de huidige stand van zaken in het academische fotografie-onderwijs en de ontwikkelingen die daar plaatsvinden.

Winnaar + eervolle vermelding

De jury van het Steenbergen Stipendium heeft unaniem gekozen voor Viktor Naumovski als winnaar van het Steenbergen Stipendium 2019.

Met *Standing in the Sun* heeft de Noord-Macedonische Naumovski een onvergetelijk project afgeleverd: een film die je, zittend op een bank bekleed met geitenhuid, vanaf het allereerste moment met open mond bekijkt, die vervreemdend is en je tegelijkertijd naar binnen trekt, die zowel een innerlijke als een buitenwereld toont, die opzweept én hypnotiseert. De sfeer in een buitenwijk van het naoorlogse Skopje, de hoofdstad van Noord-Macedonië, waar het grimmig en unheimisch kan zijn, maar ook warm en grappig, werd door Naumovski in een surrealistische beeldtaal gegoten en voorzien van een opzwevende soundtrack. De kunstenaar, opgegroeid zonder de aanwezigheid van kunst, schakelde vrienden en familieleden in en wist zijn ideeën blijkbaar zo overtuigend over te brengen, dat ze er volledig in meegingen. Zelfs oma. Dat getuigt van overredingskracht en een aangeboren gevoel voor regie. Naumovski's gedegen fotografische achtergrond is duidelijk zichtbaar in de geconcentreerde filmbeelden en zijn oog voor detail. De jury werd weggeblazen door dit sprankelende, volstrekt authentieke talent, en kijkt uit naar zijn volgende stappen.

De eervolle vermelding is voor Jesper Boot. De jury was dermate gecharmeerd van zijn project *Power*, waarin de fotograaf met minimale, maar zeer effectieve huis-, tuin- en keukenmiddelen de 'saai' beeldcultuur van de (Brusselse) politiek onder de loep neemt, dat ze dit niet ongeprezen wilde laten.

Merel Bem (voorzitter)

Teun van der Heijden

Henk Wildschut